

3. KONGEMAGT OG KIRKE (MIDDELALDEREN 1035-1520)

I Middelalderen kæmpede kongen, kirken og adelen ofte om magten. Kongemagt og kirke blev dog med tiden tæt forbundet. Derudover var Middelalderen en periode præget af vigtige nyskabelser som Jyske Lov og stænderforsamlinger.

3.1. MAGTKAMP OG KALMARUNION

Efter Knud den Stores død i 1035 fulgte en ustabil periode. Det svækkede kongemagten, at en række danske konger blev myrdet. For eksempel blev Knud den Hellige (1080-1086) dræbt i en kirke i Odense i 1086. Gerningsmændene var stormænd, de rigeste i landet. De var utilfredse med, at kongen opkrævede bøder, hvis de ikke deltog i militærtjeneste. Oprøret og mordet på kongen gjorde det klart, at kongerne fremover kun kunne regere, hvis de traf bindende aftaler med stormændene. Disse aftaler udviklede sig efterhånden til egentlige kontrakter om magtens fordeling mellem kongen og stormændene, de såkaldte håndfæstninger. Den sidste håndfæstning blev underskrevet af Frederik 3. i 1648. Den blev annulleret i forbindelse med indførelse af arvekongedømmet i 1660.

Middelalderens konger skulle både sikre sig stormændenes og kirkens støtte. Nogle hundrede år efter at kristendommen blev indført, havde kirken fået stor magt. Den katolske kirke var en international organisation med stor indflydelse i Europa, og kirken kom hurtigt til at eje store jordområder i Danmark. Middelalderens danske konger måtte derfor sørge for, at kirken var på deres side. I Danmark blev kongemagten og kristendommen således tæt forbundet i Middelalderen. For eksempel fik biskop Absalon, der blev biskop i 1158, stor politisk magt.

Knud den Store.

Fra midten af 1100-tallet til midten af 1200-tallet vandt kongemagten fornyet styrke. I den periode regerede Valdemarerne, det vil sige Valdemar den Store (1157-1182) og hans sønner. At kongemagten var stærk kan blandt andet ses i Jyske Lov fra 1241. Det var nemlig nu kongen, der var lovgiver. Loven betragtes som et af de største fremskridt for det danske samfund i Middelalderen. Tidligere havde slægterne hævnnet sig på hinanden, hvis der var begået forbrydelser. Jyske Lov gjorde op med denne form for blodhævn. Loven ophævede også store dele af den såkaldte sædvaneret, der byggede på uskrevne regler. Sætningen "Med lov skal man land bygge" stammer fra indledningen til Jyske Lov. Loven gjaldt først kun i Jylland. Dele af Jyske Lov blev senere skrevet ind i Danske Lov fra 1683, den første fælles lov for hele Danmark.

I første halvdel af 1300-tallet var landet præget af splittelse og borgerkrig. Det lykkedes kong Valdemar Atterdag (1340-1375) at samle det danske rige igen og genopbygge den danske statsmagt. Da Valdemar Atterdag døde, omfattede riget også landsdelene Skåne, Halland og Blekinge, der i dag alle er dele af Sverige. I Valdemar Atterdags regeringstid hærgede pesten, der blev kaldt den sorte død. Pesten ramte omkring 1350 Danmark og resten af Europa og slog en tredjedel af befolkningen ihjel. Tragedien var med til at styrke kongens magt. Han inddrog nemlig meget af den jord, der havde tilhørt dem, som døde af pesten.

Da Valdemar Atterdag døde, efterlod han sig ingen mandlige arvinger. Stormændene valgte i stedet hans datter Margretes femårige søn, Oluf, som konge. I praksis blev det dog Margrete, der regerede, og hun fastholdt magten, da Oluf døde i 1387. Det lykkedes også Margrete 1. at blive regent i Norge, og i 1397 samlede hun Danmark, Norge og Sverige i en union. Den blev kaldt Kalmarunionen, fordi unionsaftalen blev underskrevet i den svenske by Kalmar. Unionen var en løs sammenslutning mellem de tre riger med Margrete 1. som regent. Da hun døde i 1412, blev hendes søsters barnebarn, Erik af Pommern (1412-1439), unionskonge. Kalmarunionen blev opløst i 1523, hvor Sverige rev sig løs. Norge forblev i union med Danmark indtil 1814.

Statue af Valdemar den Store.

3.2. STÆNDERSAMFUNDET

Det danske samfund gennemgik store forandringer i løbet af Middelalderen. Det udviklede sig ligesom andre europæiske samfund til et såkaldt stændersamfund. Der var i alt fire stænder, det vil sige befolkningsgrupper med forskellige rettigheder og pligter i samfundet:

- Gejstligheden, det vil sige biskopperne og andre af kirkens mænd.
- Adelen, som omfattede ældre tiders stormænd.
- Borgerstanden, det vil sige borgerne i byerne.
- Bønderne.

Af de fire stænder var det gejstligheden og adelen, der var vigtigst for kongens magt. De adelige var blandt andet fri for at betale skat. Til gengæld skulle de yde militær støtte til kongen, hvis der blev krig. Gennem håndfæstninger havde de rigeste adelsmænd (Danehoffet) fået stor magt over kongen. Fra 1300-tallet udpegede kongen selv medlemmerne af Danehoffet blandt "rigets bedste mænd". Men det var samtidig denne forsamling, der valgte, hvem der skulle være konge. Danmark var nemlig frem til 1660 et valgkongedømme, hvor tronen ikke automatisk gik i arv.

I anden halvdel af 1400-tallet afholdt man de første stændermøder i Danmark. Her diskuterede landets stænder forskellige emner, der var vigtige for landet. De fleste danske bønder var dog stadig ufrie, da de arbejdede for en godsejer som fæstebønder. Det vil sige, at de kun havde ret til at bruge deres jord og deres gård. De ejede ingen af delene og kunne ikke selv frit bestemme over dem. Selv om bønderne udgjorde omkring 80 procent af befolkningen, havde de næsten ingen politisk indflydelse. Stændermøder blev afholdt indtil 1660.

I løbet af Middelalderen var Danmark langsomt blevet et samlet rige. Samtidig havde stændersamfundet slået rod, og det gav for en tid en vis politisk ro. Denne stabilitet blev dog stærkt udfordret af to stærke strømninger i Europa, der blev tydelige omkring 1500: de kirkelige reformationer og Renæssancen.

Jyske lov.